JURNAL

ПЕНТРЪ РЕСПІНДІРЕА ШТІІНЦЕЛОРЪ НАТЪРАЛЕ ШІ ЕСАКТЕ, ÎN ТОАТЕ КЛАСЕЛЕ.

Pediцeatъ

de

PROFESOR DOCTOR IULIU BARASH.

№ 26. (Анулъ алъ treilea) Букурешті **15 Іуліе, 1858.**

Конпіndepea: Despre simцiреа цеперал ін Натуръ.— Victoria Regia саŭ реціна плантелорŭ.— О прівіре ін синулŭ пъмінтулуі.— Комунікацiунї штіинцифіче мічї.

Despre simцiреа цеперал în Natъръ.

(Ъртаре.)

Ла хотарулŭ реціунеї плантелорŭ ші mineралелорŭ іаръшї гъsimŭ мулте fiинце, de каре ne este foapte greŭ a хотърі din каре din amîndoъ реціунеле se імпъртъшескŭ. К'о алтъ оказіune вомŭ ворбі d'o клас de animале каре se numeskŭ *zoofite* (animале плантіче) каре sîntŭ піponite în локулŭ лорŭ, креskîndŭ ші мъpindŭ asemenea ка ші плантеле (прекъмŭ търцеанеле, бъреції, мулцї din полінї ші din astepide.) Darŭ акъмŭ din контра вомŭ da кîte-ва esemple din плантеле каре se бъкъръ d'o simцiре foapte espresivъ.

Sîntŭ мулте florї каре превъдŭ skimбареа аерулуі, кълдъреї ші venіреа плоїї. Floareа галбенъ *Calendula arvensis* se desface кîndŭ черулŭ este лімпede ші vesteште fърtъna індоіndъ'шї foile ка къмŭ арŭ voi a se акопері. Din notрівъ, o floare din Siberia (*Sonchus sibiricus*) seînkide noantea кîndŭ превede пентрŭ a doa zi o vreme frъmoasъ, паркъ ne apatъ пріntр'ъnŭ somnŭ odixnitŭ къ este sirъръ de timпулŭ че va veni.

Sîntŭ алте plante каре aŭ o simцiре totŭ maї mare. Арборії къnoskъцї sъbtŭ nъmiре de Акацiea (Salкîmърї) къ rîmnї алуї (Mimosa eburnea) але кърора foї sîntŭ foapte delikate

ші преа лесне а fi stрikate прintр'о плоае, de aceea Natura ле-а dărвită o presimцire пentрu плоае, ші арътindu-se unu порă în aeră d'asupra лорă, numaї de kîtă s'apropie foile una de alta ка оланеле de akoperită, astă-felă, къ ла плоаеа чea maї tare, apa trече în жосă ка neste ună akoperită. Este ună altă-felă de Akaцiă, (Mimosa pudica, rушinoasă) kare are o simцire estraordinară. Kindă ună omă s'apropie boindă să nuie mîna ne dînsa, se denărptează trărîndu'mї foile înapoї. Alte plante sîntă kare simtă întр'o maniera sigură, skimbareа oreloră. zileї ші a nopцiї. Ла ora hotărîtăele se deskidă, saă se inkidă, паркъ se kulkă ші se skoală ла ореле hotărîte.

Pe basa aceasteї esperienцe, 'mї a făkută bestitulă Botanistă *Linee*, ună cеasornikă de deosebite plante, kare îї arăta întр'ună kipă sigură, toate skimbările la 24 ore ale zileї ші nopцiї, dună deosebitele skulări ші kulkări ale acestoră deosebite florї.

Mergîndă maї departe, găsimă la plante altă-felă de mişkărї maї mult admirabile ші misterioase. Noї vorbimă aicї de fenomenele ne kare Linée le numise *nunцile planteloră*, adikă de felulă întreburărїї amînduroră sekseloră în цenulă planteloră. Alătă-cеї. Kriaveа okasiune a vorbї maї mult despre maniera propagaцiunїї, kare natura a hotărît'o pentru plante; dară akumă vomă pomeni numaї kîte-va esemple atingătoare de mişkareа simцitoare a planteloră, pentru skopulă propagaцiunїї. Leцea Naturеї ші kiară a galantarieї, kare oblicеază sekszulă masкulină, ka ne sekszulă celă tare, a denune inkinăчiunea sa la nicioareле sekszului feminin, ka celui delikată ші sfiicioasă; această leцe, zikă eă, se întinde nu numaї nînă la animale, dară kiară ші nînă la plante.

Aцї bătută de seamă br'odată înăuntrulă uneї koroane de florї? La чea maї mare parte a planteloră se află în koroana loră, adikă această parte vănsită ku felurimї de feцe (la corrolle de la fleur), doă felurї de organe pentru propagaцiune, adikă doă sekse. Organele sekszului feminin se află în mijlokă, acestea aă nume de *Pistilă* ші *Ovarіulă* (lokulă ovuloră) unde se desvoaltă podurile planteloră; acestă pistilă este înkunцiurată de unulă saă maї multe *Stamine*; sîntă florї unde se găsesкte nînă la o sută stamine. Acestea înkunцiură pistilulă, tokmaї ka amanцii pe amanta loră.

Bătaцї de seamă la krină (lilium superbum, lis) în vremea înflorireї. Stamineле d'odată paркă se'nsuflецează, înceпă a se mişka ші a se plека una dune alta la pistilă, obiektulă tandreцeї loră; una dune alta se apropie de pistilă paркă'lă surută ka kapeteле lor aurite, ші în minutul aceasta varsă în gura pistiluluї ună felă de praf galbenă strălucitoră (pollen) kare se află în kapulă stamineloră, ші ne urmă se denărptează, ka să fakă locă altoră stamine, totă printр'o asemenea operaцiune. În toată această vreme pistilulă rămîne nemişkată, tokmaї ka o amantă rушinoasă; tokmaї ka o fată nevinovată la чea d'întîiă surătare a lorodireї sale.

Fiindă-kă polenulă este чea d'întîiă kondiцiune ka să intre în gura pistiluluї spre a putea face planta poditoare; de aceea înцelеanta Natură a inventată felurimї de mijloace spre a înlesni kădereа polenuluї din kapeteле stamineloră în gura pistiluluї. Sîntă florї unde stamineле sîntă multă maї micї de kîtă pistileле (precum florile Campanula, Aucolia), apoї kum să ajungă aicї kapulă stamineloră la gura pisteleloră a'ї bărsa acestă preцioasă praf poditoră? Ka să se denărpteze această dificultate, a înkinsită natura ka aceste florї să rămîe aplekate, într'ună kipă, ka polenulă kăzindă din stamina de maї susă, singură să kază în gura pistiluluї, kare se află maї josă. Dară lukrulă celă maї de mirare este kă la aceste plante, dună ce s'a sfîrşită întreburareа seksuloră, numaї de kîtă se învîrtesкte floareа, se pidikă ku faцa în susă. De aceea totă-d'una kindă vomă vedea în kîtnă florile aplekate la o parte, să ştimă kă în aceste florї sîntă stamineле maї skurte de kîtă pistilulă. La alte florї unde pistilulă este maї lungă de kîtă stamineле, pistilulă înaltă, tokmaї ka o amantă plină de tandreцe avîndă milă de amantulă nitikă ală eї, singuru se îndunlekă supre dînsulă supre a rusta dulceaцa aмorului, dună kare iarăşї se pidikă. (În astfelă de delikată nosiцiune se află pistileле floriloră nigella, passiflora ші epilobium angustifolium.)

Дѫпъ asemenea міракѫлоase довезї de simціре, mi съ пape къ fie-каре ва fi кѫ mine d'o пъpepe, къ este foapte грeй a distinge totѫ-d'aѫna планте de animale, дѫпъ че amѫ възвтѫ къ планте sîntѫ împърtъшite de somnѫ ші de deштentape, de преведере, de felѫpimї de simцiрї, de мішкърї boioase ші кеарѫ de sentimentѫлѫ аторѫлѫї. Iaръ ревенімѫ ла sѫблima sentenцъ a лѫї *Пітагора*: къ totѫ este simцitorѫ în natѫръ, каре a fostѫ пѫнтѫлѫ ешіреї artikѫлѫї nostрѫ de astъzї. Dapѫ maї naинте d'a ne despърцi astъzї, boiѫ a въ presenta ші din клasa insektелорѫ кіте-ва *esemple* ка argѫmente noвe пентрѫ simцiреа ценералъ în natѫръ, кѫ toate къ amѫ хотърîтѫ deosebite artikѫле пентрѫ instinkтеле *animaлелорѫ*.

Insekтеле каре ле-amѫ алесѫ акѫмѫ supe esemplѫ, sîntѫ албіне. Кіарѫ Пітагора a stpigatѫ: »Fatъ frѫmoasъ, întreaбъ пе лѫкрътоareа »албінъ дака floareа пѫ sлѫжеште ла altѫ чева, »de кітѫ a face бѫкеѫрї». Admiрабілъ idee, каре конpinde o лекцѫне maї admiрабілъ!— Aчeste mічї insekte ne apatъ ѫнѫ sпектаколѫ de nekpezѫтѫ d'o soцietate чівілізатъ, d'o ierapxie ші d'o askѫлtape a ачелорѫ maї mічї кътре челемарї.— În fie-каре stѫнѫ se aflъ treї felѫрї de албіне, adikъ pasa poialъ (domnitoape), pasa лѫкрътоape, femeiaskъ, ші pasa бърбъteaskъ. Din лѫкрътоareле este o клasъ каре esteînsъpчінатъ a adѫна лѫкрѫріле de храnъ пентрѫ колоніъ ші materiaлѫріле de клъdipe, în vreme къ челе-лалте клase каре se nѫmeskѫ *doiпе*, sîntѫînsъpчінate кѫ îngpiжіреа kasiї din пъѫнтрѫ ші кѫ крештереа пѫілорѫ. Kîndѫ o колоніъ se ашеazъ întp'ѫнѫ stѫнѫ, astѫнъ maї naинте toate гъріле лемнѫлѫї кѫ чеаръ ші пе ѫртъ fakѫ fagѫрї (челѫле) кѫnoskѫte пентрѫ admiрабіла лорѫ konstpѫкцiѫне; къsѫцеле fagѫрілорѫ sîntѫ notpibite ѫна кѫ alta, nѫmaї челе пентрѫ pasa poialъ sîntѫ maї marї.— Kîndѫ se naskѫ албіне din pasa poialъ, toate албіне stѫнѫлѫї se грѫбескѫ але пѫне în deosebite къsѫце (челѫле) din челе maї frѫmoase ші komode, îngpiжескѫ пентрѫ dînseле кѫ nѫtpimîntѫ ші toate челе de trebѫінцъ, nînъ че s'a desволтатѫ корпѫріле лор din stapea de *ларвѫ*, nînъ ла ачеа stape de insektѫ desъвîpшітѫ. Aтѫнчї aчeste албіне кръешті esѫ din къsѫцеле лор, ші fiindѫ-къ întp'ѫнѫ stѫнѫ nѫmaї o албінъ кръiaскъ noate domni, de aчeeaînчепѫ aчeste pretendente але tpoпѫлѫї, съ se лѫпте ѫна кѫ alta.

Ла aчeстѫ sпектаколѫ de лѫптъ, asistъ toatъ попѫлацiѫнea stѫпѫлѫї, adikъ 15 nînъ ла 20 mii de албіне, autentîndѫ ешіреа aчeстеї лѫпте. Каре din pivале бірѫеште, omopîndѫ, saѫ ronindѫ пе алтеле, aчeasta ръmîne pecinъ domnitoape în stѫнѫ, ші priimeшteînkinъчіѫнea a toatъ попѫлацiѫнea албінoasъ. Toate se okѫnъ de akѫmѫ în biitorѫ de dînsa; kîndѫ ea merцe, toatъ лѫmea se dъ ла o naple; kîndѫ stъ, toate o înkoнцioaръ ші албіне лѫкрътоape o mînrîie.— Пе kîndѫ албіна pecinъ ръmîne totѫ d'aѫna a kazъ îngpiжіndѫ пе албіне пъzitoape, каре sîntѫînsъpчінate кѫ гріжа kaseї ші храna пѫілорѫ; челе-л-алте албіне лѫкрътоapa sborѫ пе kîmnѫ din floape în floape, din каре ia miepea ші чеapa adѫkind'o în чeтatea лорѫ. Nѫmaї кіте odatъ se'ntîmplъ ка албіна кръiasъ съ se fakъ nelinіштітъ, simцindѫ o dopinцъ noвъ, къѫlindѫ a eші afaръ din чeтatea eї; ѫнѫ sintimentѫ noѫ o tѫpбѫръ, în vreme къ попѫлѫлѫ eї o observeazъ кѫ mipape. În fine d'odatъ s'aрѫпкъ în aerѫ, пе kîndѫ amantѫлѫ îndpъsneшte a o ѫрмări.— Aчi sѫbtѫ болта чepвлѫї, legъnatъ pin zefipѫ, кѫnoaшte dѫлчеаца аторѫлѫї пентрѫ întiiaшї datъ. Intpîndѫ dѫne 24 de ope,înчепѫ a пѫne oѫъле, fie-каре oѫ, întp'o deosebitъ челѫлъ pregѫtitъ. Nînъ în treї sъnitъmînї s'a nѫsѫ nînъ la 12 mii oѫъ; aчeste oѫъ sîntѫ toate de naple femeiaskъ, nѫmaї de la a ѫn-supe-zeчілea лѫnъ innainteînчепѫ a пѫne ші oѫъле de naplea бърбъteaskъ. Dѫne 4 zile ease din oѫъ o larвъ албішoaръ. Албіне лѫкрътоape îngpiжескѫ пентрѫ larve кѫ ѫнѫ felѫ de чіорвъ че o pregѫteskѫ, ші (лѫкрѫ кѫpiosѫ!) aчeastъ храnъ noate sъ skimbe fipea larveї лѫкрътоape în larva ѫneї албіне regale. Ла 5 zile dѫne naштереа larveї, албіне doїчї astѫnъ челѫлеле лорѫ, dѫne каре larva se'nfaшъ întp'o гогоашъ în каре ръmîne 13 zile, atѫnчї este o албінъ nepfektъ; dap албіна бърбъteaskъ ease dѫnъ 7 zile. În лѫна лѫї Iѫlie, албіне femeeшті omoaръ пе албіне бърбъteшті de каре колоніea nѫmaї are nічї ѫнѫ folosѫ.— Pîndѫiala ші aktibitatea domneшte totѫ-d'aѫna în колоніea албінелорѫ.— Aktibitatea ші fepічіреа e pretѫtindenea; dapѫ aчeastъ aktibitate, aчeastъ pîndѫiaлъ ші aчeastъ fepічіре atîp-

BCU Cluj / Central University Library Cluj

нъ нѫмаї de esistenца реціне́ї. Кіндѫ еа ва пері, totѫ стѫпѫлѫ este перѫстѫ. toate лѫкръріле сїнтѫ пръсite, ші че требѫінцъ аѫ еле атѫнчеа de лѫкраре, кіндѫ d'odatъ маїка попѫлѫлї, singѫръ каре este în stape a продѫче о ценерацїѫне поъ, singѫръ каре este în stape a конserва ценѫлѫ албінелорѫ, нѫмаї este?—

Ачеастъ пѫрtape a ачесторѫ мічї insekte, ni se пape къ поate fi нѫмаї продѫкtѫлѫ ѫнеї adînчї рїndipї. De ачеea filosofѫлѫ, моралїстѫлѫ, політікѫлѫ ръміне інкрементітѫ de мірape; сї рацїонеазъ ші нѫ прічепѫ, не кіндѫ отѫлѫ релїцїосѫ прічепе fiindѫ-къ креде; креде къ este о інтелїцецъ divinъ каре ръсѫеште ші se manifesteazъ în toate fiинцеле natѫреї, ка о flакъръ нетърцїнітъ, каре ръспїndeшte razele лѫмінеї еї neste toatъ întindepea нетърцїнітъ a ѫнівersѫлї!—

О, Natѫрa este ѫнѫ adeвъratѫ Temiлѫ, ѫnde отѫлѫ інцелентѫ поate інтълца інкінъчїѫніле лѫї кътре Atot-пѫтерніклѫ! Bedepea черѫлѫї лімнеde face totѫ-d'aѫna о impresїѫne маціkъ, nesnѫsъ aѫѫпра ѫнеї inimї кѫрate; її інтродѫче о simцipe misteрioasъ, о dѫлчеацъ sѫблїmъ, о presѫstape de ferічіpea eтернъ, че adastъ sѫflетеле оѫ-пілорѫ ѫнї; не кіндѫ ачестѫ spectaколѫ sѫблїmѫ, este sпъїмїнтъторѫ пентрѫ оаменї рѫї, че se temѫ a pîdika окії лорѫ, spre a пріві колоареа azѫръ a черѫлѫї în toatъ a лѫї frѫmѫseцe еклатантъ, adînkъ ші нетърцїнітъ, арътїndѫ-se ка о imaцine zeiaskъ, de frікъ a нѫ fi tѫрбѫрацї прїn a лорѫ мѫstpape de кѫцетѫ; токмаї ка ѫнѫ копілѫ рѫѫ че se teme de рѫшіне a pîdika окії spre таїкъ-sъѫ че е atîtѫ de ѫнѫ ші мілостївѫ.— Ценѫ omeneskѫ! Не лїнгъ toate sѫferінцеле, лакръміле ші dѫреріле каре sînt pisînite în каріера ачестеї въї інтрістъtoape, че se нѫмешte віацъ корпоралъ, nea лъsatѫ Dѫmnezeѫ о konsolацїѫне плїнъ de плъчерї лімпезї, пѫре ші neînчetate: ачеастъ konsolацїѫне este черіѫлѫ албастрѫ, кімпѫлѫ верде, аерѫлѫ лімпede, soareле strълѫчіторїѫ, лѫна лѫminoasъ ші steлеле пътърцїte, ші noї пръsimѫ ачеастъ konsolацїѫне!— Oameнілорѫ! Ѫnde fѫцїцї a къѫta ѫнѫ репаѫsѫ пентрѫ окії вострії, daка нѫ'лѫ гъsiцї în sѫблїmѫлѫ таблоѫ алѫ natѫреї? Ѫnde гїndiцї a гъsi ѫнѫ sѫnetѫ fermekъторіѫ пентрѫ аѫzipea воastръ, daка нѫ'лѫ гъsiцї în глаѫлѫ кѫцетелорѫ воastpe, че ворбешte неїнчетатѫ în inima воastръ ка ѫнѫ singѫрѫ еко divinѫ алѫ armonieї sѫблїme че domneшte în totѫ ѫнівersѫлѫ? Ѫnde къѫtaцї релїцїѫnea, dakъ a-цї nierdѫtѫ dapѫлѫ preціosѫ a fi atînnї de ideile інnalte ші sakre, кіндѫ esiцї інтр'о dimineaцъ în кімпѫ ші ві sъ інfъцїшеazъ Natѫрa în toatъ плеnitatea богъцієї еї?— Ѫnde къѫtaцї dѫлчеаца simцipii аторѫлѫї, daка inimile воastpe нѫ маї batѫ кѫ къldѫръ пентрѫ ѫнїнїреа tѫтѫлорѫ fraцїлорѫ вострії, fiї лѫї Adamѫ, fъръ deosebipe de neamѫ, naцїonalitate ші релїцїѫne?— «Inima отѫлѫї, zîce ѫнѫ filosofѫ, este ка о оглїndъ прїn каре елѫ vede toatъ лѫmea; кіндѫ оглїnda este кѫratъ, toate обіекtele se въdѫ лімпезї; dapѫ кіндѫ оглїnda este tѫрбѫре, toatъ лѫmea se apatъ komfѫsiatъ.» О fraцїлорѫ oameнї! Кѫръцїцї оглїndele воastpe ка sъ въ бѫкѫраці de о vedepe лімпede!—

Victoria Regia saѫ реціна плантелорѫ.

Animaлеле nedestpe 'шї-аѫ реціле лорѫ, ачеsta este леѫл; nasepiле în aep iap 'шї-аѫ реціле лор, ачеsta este вѫлѫрѫл. Keap міка албінъ s'a konstitѫatѫ інтр'о monapxie ші 'шї-а алесѫ о реціпъ; de че dapѫ плантеле sъ нѫ аїбъ ѫнѫ «sѫveranѫ»? Dapѫ eatъ къ плантеле, în toate кіпѫріле маї delikate de кіт animaлеле 'шї-аѫ алес о реціпъ în локѫлѫ ѫнѫї реце; о плантъ dѫлче frѫmoasъ ші sѫavъ în локѫлѫ леѫлѫї, ачестѫї sѫveran sъпцеposѫ ші în локѫлѫ вѫлѫрѫлѫї, ачестѫї реце хрънїторѫ.

Domenѫлѫ aneї a бірѫітѫ totѫ-d'aѫna не domenѫлѫ kontinentѫлѫї. Nѫ нѫмаї къ реціѫnea aneї e de treї орї маї mape de кітѫ реціѫnea kontinentѫлѫї, aної ші toate fiинцеле organiче каре trъeskѫ în domenѫлѫ aneї, sîntѫ мѫлѫ маї марї ші маї цїrantiче de кітѫ ачеіа în domenѫлѫ kontinentѫлѫї. Елефантѫлѫ, чел маї mape animal

tepestрѫ, пѫ е nimikѫ лїнгъ о Баленъ, каре ажѫнце ла о мърime de 70 нїнъ ла 100 нїчioape. Dapѫ ші întpe плante, арворіле tepestрѫ чеѫ маї mape adikъ Pinus (брадѫ) din Аѫстраліа ші алте клime калде, de ші ажѫнце лаînълцime цїгантікъ de 200 нїнъ ла 250 нїчioape, totѫ пѫ ажѫнце ла мърimea ѫнора плante de mape din цепѫлѫ *fucus* каре аѫ кїte odatъ мърimea faѫлoasъ de 400 нїчioape (s. e. fucus macropyrus.)

Dapѫ ші în прівица флорілорѫ, апа пѫ рѫmînе îndърълѫ; кълчї de ші în цепере, пепѫmeроaseле флорї de колорї варіаѫіле ші d'odoape sѫавъ креskѫ пе ѫskatѫ,însъ ші mapea ape o мѫлцime de плante каре її sîntѫ пропрії, admiраѫіле пентрѫ фрѫмѫseцea лорѫ партікѫларъ, кѫ каре акопере fѫndѫлѫ океанѫлѫї фъkîndѫ'лѫ паркъ ѫнѫ парterѫ de флорї din челе маї богате колорї.

Planta Victoria regia, каре botanistії о пѫmeskѫ авѫmѫ Реціна флорілорѫ mepiteazъ кѫ дрентѫ кѫвîнтѫ, ачеаstъ пѫmipe. Domniea її se кѫвine прin mażestatea мърimeї сї.

Съ'шї імаціне чіне-ва о плантъ акѫatikъ

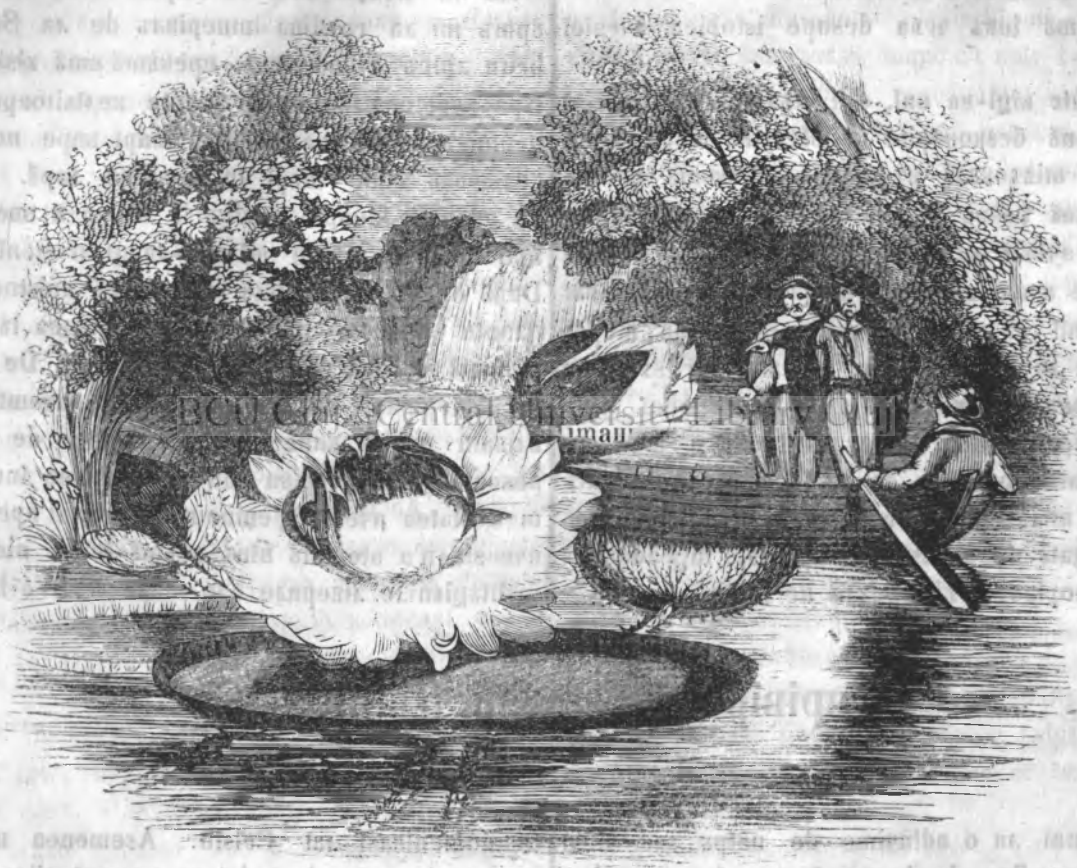

Planta Victorica Regia ла гъsipea сї in Мексіко.

креskîndѫ întp'ѫnѫ basinѫ d'апъ калдъ, авindѫ флорї atîtѫ de цїгантіче, în кїtѫ o foae ажѫнце ла о мърime de 3 stînжінї ші ла о гросime аша de mape în кїtѫ ѫnѫ копілѫ de 10 анї noate съ stea пе o foae ші съ п'о рѫпъ! Апої ші гъптѫра ѫneї asemenea foae este estpaopdinaръ. Паrtea de sѫsѫ este neledъ ші лѫчitoape ші noatъ neste апъ, dapѫ sѫпрафаца de жосѫ a foії въгатъ în апъ este fъkѫtъ ка чеа маї delікатъ sitъ,însъ гъѫріле ачесteї site sîntѫ ѫmплѫte к'о matepie верде (парапхімѫлѫ foії). Dapѫ пе marцine, ачеаstъ foae цїгантікъ esteînkoпцїѫpatъ к'о галерie de цїѫрѫ îmпрецїѫрѫ; аша dap foaia prezintъ o лѫntpe перfектъ în каре noate съ шеazъ ѫnѫ omѫ.

Dapѫ кѫалitatea чеа маї пречioasъ ші чеа маї грandioasъ apatъ флоareа ачесteї плante. Бобокѫлѫ сї ape мърimea ѫnѫї капѫ de копілѫ; апої se desfaче кѫрîndѫ ші паркъ непревъzѫтѫ, de мѫлте орї întp'o noante кѫ ѫnѫ mape zromotѫ

atunчї dimineaца floреа desfъkutъ prezintъ spektakulъ челъ маї admiрabilъ. Sute de foї (petale) albe ka zъpada,înkoпцiъръ тарцепеа паркъ ku unъ firъ рошiu de колоареа stakazie, ші toate fiindъ d'o шъріme neobiчnuitъ, fortezъ interio рулъ aчesteї floрї каре atunчї are unъ diametru d'unъ nicioръ ші маї bine! Sъ'шї imaцine чine-ва o floare de mъrimea estraordinarъ a unui nicioръ ші d'aчeste kualitъцї briliante ші o sъ se esnline faворулъ челъ mare ші admiraцiunea ценералъ, каре aчeastъ plantъ a dobînditъ în nuцinї anї de kindъ a deskoperit'o.

Akumъ înkъ чева desпре istoriea aчesteї plante.

Nainte kцї-ва anї, doї кълъторї mtiinцifiчї Англезї aŭ deskoperito în Meksiko unde kreштea în mizlokulъ бълцiлоръ (prekumъ planta Nimfea saŭ Lotos). Ku mare nerikol s'aŭ apropiatъ la aчestъ lokъ, însъ dorinца d'a admira d'apроape aчeastъ reцinъ a plantelor, s'aŭ fъkut kъ oameniї aŭ uitatъ de nerikolъ ші aŭ mersъ în luntre la dînsa d'unde aŭ luatъ ші sъmînца ka sъ transporteze în floръriile Europeї. Dar în onoarea reцineї lorъ, Англезїї a dato a-чesteї plante numirea de Victoria Regia. Toatъ lumea a aplaudatъ la aчeastъ numire, kindъ s'aŭ înkredinцatъ kъ aчeastъ plantъ este intr'adevъrъ reцina floрilorъ, birundule ne toate.

De atunчї aŭ înчerkatъ întîiŭ la bestita grъdinъ de Keiv lîngъ London ші a semъnatъ a-коло seminцele aчesteї plante; însъ fiindъ-kъ чere unъ basinъ de apъ kaldъ ka sъ kreaskъ аколо, de aчesa a fъkutъ аколо dinadinsъ o floръріе mare umplutъ ku unъ basinъ d'apъ kaldъ pentru aчeastъ plantъ, каре a resuit bine аколо ші London aŭ avutъ neste nuцinъ, okasiune a admira aчeastъ deskoperire nuoъ strъlucitoare a mtiinцelorъ naturei. De la London, kultura aчesteї plante akuatikъ цirantikъ a trekutъ la Gent în Belцia apoї la Parisъ ші în чele dune urmъ ші la grъdina imperialъ de la Schoenbrun lîngъ Viena; însъ, prekumъ amъ zisъ, kultura aчesteї plante este foarte kultivatoare ші e permisъ numaї oameniлorъ marї каре noate sъ kultiveskъ sume marї în grъdina lorъ. Parkъ kъ aчeastъ floare reцinъ 'ї place a avea numaї afare ku reцiї ші чeї-laлцї oameni marї. Darъ orї kumъ, ku totъ rustulъ eї aristokratikъ, planta aчeasta meritъ admiraцiunea tuturora, mъkarъ челоръ маї marї demokraцї. De aчeea ші Americanїї din Statuриле Unite, aчeштї republikanї nuristї каре nu vorъ sъ mtie de nicї un resпektъ nentru urun kap koronat, se înkinъ la majestatea aчesteї reцine plantare ші pretind kъ aчeasta n'a atentatъ nînъ akumъ între nimikъ la instituцiuniле liberale ale mareluї Woshington.

О прiвiре în sînulъ пъmîntuluї.

Articolulъ II-lea.

Numaї la o adînчime de patru saŭ чinчї mile geografiче, de desuutulъ supraфeцeї пъmîntuluї, domneste o kuldurъ atîta de mare în kîtъ toate mineraleле ші metaleле ce se aflъ аколо, treбue sъ fie în stare fluidъ ші fierbinte. Aчeastъ kreштere neînчetatъ a kuldureї în interiorulъ пъmîntuluї, s'a adeveritъ în маї multe lokurї prin diferite sъпъturї fъkute аколо. S. e. la Grenelle în Paris, intr'o groapъ adînkъ la Mont-Wearmont în Anglica, la Neusalцverk în Germanie ш. ч. л. La toate aчeste lokurї s'a arъtatъ kъ, ku kîtъ adînчimea kreшte ku 90 nînъ la 100 nicioare маї multъ, ku atîtъ kuldura пъmîntuluї kreшte маї multъ ku unъ gradъ aлъ termomentuluї luї Celsiŭ. Asemenea nu este akumъ nimuluї vr'o îndoialъ kъ materiile arzъtoare (Lava ш. ч. л.) каре esъ din vulkanї, nu provine de nimic stpate de kurburї saŭ de nuчioasъ, каре se aflъ sub supraфaцa пъmîntuluї, prekumъ 'шaŭ înkinuitъ unii; чi kъ aчeastъ kuцime fluidъ ші fierbiete provine din adînчimea sînuluї пъmînteskъ, ші kъ vulkaniї sîntъ întokmaї ka nîшte kominurї, каре skotъ afarъ materii inflamabile ші arzъtoare каре ardъ neînчetatъ ne vatra imensъ чe umple sînulъ пъmîntuluї.

Ku toate aчestea, ziче D. Humbold în volumulъ челъ dune urmъ din bestituluї sъŭ uraцiŭ Cosmos, nu putemъ sъ konkidemъ d'aчeste

BCU Iași / Central University Library Cluj

резултате але съпътурілорă noastre în пътмîнтă фъкute пînъ акумă, къ ачеастъ къldăръ куврşitoare мерце totă креşкîndă пînъ ла centrулă пътмîнтулуї şi înkъ maї denapte. Ачеастъ конклузіune, ziче Humbold, арă fi аша de greşitъ, întokmaї ka kîndă un locuitor al клімелор къldăроase care n'a eşită nicї odatъ din aceste клime, kîndă dînsulă s'ară înkinuї къ totă пътмîнтулă are o клімъ къldăроasъ ka şi natpiea sa, şi dakъ елă ară мерце къtre nordă ară гъsi înkъ o къldăръ maї mare.

Afarъ d'aceasta ni se prezintъ şi o алтъ difikultate kîndă ne imaţinъmă къ totă interioрулă пътмîнтулуї este плінă d'o materie fluidъ şi ferbinte întokmaї ka o брагъ ferbinte; къчї ламкулеле astronomiче aă проватă, къ densimea пътмîнтулуї este de чинчї orї maї mare de kîtă aceea a aneї; adekъ dakъ totă глобулă пътмînteskă, ku мъримea luї d'akumă, ară fi d'anъ; atunчї ară kîntъri de 5 orї maї nuţină de kîtă kîntъreşte akumă; anoї fiindă-къ materiile minerale ce se aflъ ne suprafaţa пътмîнтулуї n'aă o asemenea desime, de aceea sîntemă siliţї a ne imaţina къ, în interioрулă пътмîнтулуї sъ aflъ numaї metalele greле; anoї dakъ aceste metale greле ară fi totă-d'auna într'o stare de fluidne (topire) trebue sъ ne mirъmă kumă la înviţiprea пътмîнтулуї în toate zilele împreţiurулă osieї sale şi la mersura luї аша de iute în голічіunea lumeї împreţiurулă soareluї; kumă zicemă aceastъ greutate n'a snaptă de multă коажа пътмîнтулуї? Kîndă umplemă o stiklъ, mъkară fiindă tare, ku arţintulă viă şi o înviţimă iute, kurîndă stikla se snarţe şi merkuriulă easъ afarъ; ku kîtă maї multă trebuia sъ întîmple aceasta la пътмîнтă care are o коажъ suţire numaї de 15 mile ţeografiче, ne kîndă centrулă luї, o ватъ imensъ de ună diametru de aproane 1600 mile ţeografiче e plinъ ku atîta metale greле şi fluide?

Noї mtimă, continue Humbold, къ, kauza fluksuluї şi a refluksuluї oceanuluї, care le observъmă în toate zilele, este atraţerea пътмîнтулуї къtre orї-че корпă че se aflъ ne пътмîntă, dară maї ku seamъ kîndă e fluidă. Аша dară dakъ interioрулă пътмîнтулуї ară fi umplută ku metalele tonite şi fluide, negreşită къ împreunъ ku fluksulă oceanuluї лава trebuia sъ se suie în krateriile волканілор care prin interioрul пътмîнтулуї, este în komunikaţiune ku suprafaţa sa, prin urmare esnusă influinţeї atrakţureї a luneї. Dară nînъ akumă nu s'a observată nicї ună raportă (o relaţie) între lunъ şi волканї.

Аша dară, ziче Humbold, este probabilă къ creşterea къldăreї în sînulă пътмîнтулуї nu мерце totă mereă nînъ la centrulă luї, чі din kontra, мерце numaї la o adîncime хотърîtъ, ne urmъ înveteazъ şi se mikşureazъ, astă-felă къ, centrulă пътмîнтулуї nu e umplută ku metale tonite, чі ku materiї solide.

O analoţie la aceasta găsimă şi la корпулă soareluї. Maї nainte, astronomiї şi-aă înkinuită къ totă корпулă soareluї este totă-d'auna într'o къldăръ nesusъ, apzъtoare; къчї este în stare a trimite noъ şi atîtoră planete, atîta luminъ şi къldăръ. Dară akumă Astronomiї s'aă înkredinţată къ, корпулă soareluї e neluminosă (negră) şi рече şi къ numaї împreţiurулă luї se aflъ ună învelişă luminosă şi ferbinte; de aceea unde această învelişă se denъpteazъ de корпулă soareluї, аколо se vede în soare nete negre. Аша dară, ziче Humbold, nutemă sъ ne imaţinъmă къ întokmaї ka soareле este înkonţiurată ku ună învelişă ferbinte ne kîndă елă insuşї e рече, аша se poate къ пътмîнтулă nostru este înveliţă în interioрулă sъă ku ună învelişă ferbinte, ne kîndă simburulă saă centrulă sъă este ună корпă рече.

Аша dară, Humbold diferenţazъ în opinіunea sa de toţї чеї-лалţї ţeoloţї care pretindă къ totă interioрулă пътмîнтулуї este o ватъ înfocatъ, unde toate mineralele şi metalele se aflъ în stare de fluiditate ferbinte.

Humbold continue şi ziче: sъ ne înkinuimă ună observatoră aflîndu-se în centrulă пътмîнтулуї; ачела ва vedea luкrarea волканікъ a пътмîнтулуї în modulă celă maї lъtъriţă. Stpate înfocate care înkonţioarъ centrulă пътмîнтулуї nu i se va arъta pretutindenea uniformъ, чі în kîte-ва locurї va fi maї înfocatъ de kît în алтele; adekъ аколо unde коажа пътмîнтулуї e maї subţire, аколо lukrarea волканікъ e maї mare.

Acestuї omă nusă în centrulă пътмîнтулуї, îї se va părea vъzîndă susă ne suprafaţa пътмîнтулуї apzîndă 215 волканї, întokmaї ka atîta stele luчitoare. Locurї pline de волканї, îї se voră

пъреа лъminoшї întokmaї кътъ ni se паре поъ în черъ зніле локърї лъminate de тълціme de steле че se aflъ adъnate аколо; пе kindъ алте локърї пе зъпрафаца пъmîntълъї, desnoiate de лъкрареа волканікъ, і se воръ пъреа объкъре, прекътъ bedemъ ші noї în черъ зніле реціzне. объкъре зnde nъ esistъ steле. Елъ ва обserва о îmпреціzрape ремаркабілъ, adікъ къ: жъmъtatea din sъma totalъ a волканілоръ че esistъ пе totъ пъmîntълъ, se aflъ înшірацї ла зnъ локъ în Америка централъ; аша s. e. esistъ în partea централъ а Америчеї о тълціme de волканї цігантічї, în Peru sîntъ 22, în Neorpenada 18, în Bolivia 3, în Chidi 13 ш. ч. л.

Asemenea ва обserва обserваторълъ nostръ în sînълъ пъmîntълъї, о adъnъtъръ de тълцї волканї ла insълеле opientaле ші mepidionaле але Asieї, зnde se aflъ ла зnъ локъ stpimtъ adъnaцї *зna-sstъ ші zeve* волканї, маї къ seamъ în реціzнea цеографікъ че este konpinsъ întpe pradълъ 10 алъ лъцimeї mepidionaле ші întpe pradълъ 14 алъ лъцimeї бореале. Darъ Европа noastръ se ва prezenta обserваторълъї nostръ din sînълъ пъmîntълъї, ка зnъ локъ объкъръ; къчї aічї ва bedea пъmaї patръ пъnkte лъчitoape зніле în nord алтеле în sъdъл Европеї, dap маї toцї апарцінîndъ insълелоръ darъ nъ kontinentълъї. Апої partea imensъ a глобълъї пъmînteskъ зnde este океанълъ челъ. mape, і se ва аръta iarъ объкъръ; къчї аколо sîntъ пъmaї 26 волканї. Океанълъ Atlantikъ îї ва аръta пъшаї patръ пъnkte лъчitoape, пе kindъ Afpika, пъmaї зnъ; къчї în Afpika esistъ пъmaї зnъ волканъ.

Аша darъ toatъ bederea a aчestъї черъ волканікъ, ка съ zîчemъ аша, pentръ обservъторълъ nostръ, se ва deosebi din глобълъ череskъ каре'лъ bedemъ noї пе пъmîntъ, prin îmпреціzрареа къ пе kindъ steлеле sîntъ ръsnîndite neste totъ черълъ, волканії formeazъ îmпреціzрълъ пъmîntълъї паркъ зnъ бріъînkonціzрîndъ пъmîntълъ ла amîndoъ estpemitъціле sale зnъл în ostъл Asieї алтълъ în bestълъ Америчеї, паркъ în aчeste реціzнї s'a adъnatъ toatъ fзpia sъbtepanъ a raselorъ anpinse în sînъл пъmîntълъї, къtîndъ токmaї аколо dзne felзpimї de пъnkte de eшipe.

(Ва зрта.)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Комъnikацізнї sчientifiче мічї

Чева despre somnъ.

Nimenea nъ noate съ se asstine de somnъ къ sila. Nimenea nъ noate съ se desoвічnъiaskъ къ sila de somnъ. Къ kitъ ne silimъ маї тълтъ ка съ nъ adopmimъ, къ atitъ somnълъ pebine къ o пъtepe маї mape ші nepesistiвілъ; къ kitъ boinца noastръ se лъnъ маї тълтъ къ somnълъ, къ atitъ se злъвеште маї тълтъ. Зnъ omъ desnepatъ este în stape ка съ se omoape prin foame. Къ toate дъpepiле арзъtoape каре le simte în stomakъ dзne o ажъnape neîntpepзnъ de 8 saъ 9 zile, дака boinца omълъї desnepatъ каре a хотърітъ a înчeta din вісацъ este d'o mape спеpцie, aчestъ omъ este în stape a вірзї орі-че черкаре instinktiвъ pentръ minkape, о съ'шї лецe кіаръînsъшї mîîneле sale ка съ nъînчepче съ adъkъ чева къ mîînole în гъръ ші аша ва вірзї în tendinца sa sзividъ, darъ ла somnъ nъ e аша, omълъ singзpъ nъ noate зъ se silеaskъ пе sine ка съ nъ adoapmъ, къчї somnълъ este omninзtentъ ка ші moaptea.

Darъ dakъ omълъ nъ noate съ silеaskъ пе sineшї ка съ nъ doapmъ, insъ omълъ noate se fie îmniedekatъ prin алцї ші silitъ ка съ nъ doapmъ. Bestitъ este în рапорtълъ aчesta o nedeansъ de moapte ла Kinezї; omълъ osînditъ ла aчeastъ moapte tepiвілъ, зъfepe nimte зъfedinцe infepnale. Eatъ aчeea че aъ рапорtатъ Гъzeteле Enrleze desnъzi зnpe aчeasta. Зnъ negъцtopъ Kinezъ каре a omopîtъ пе soцica sa, a fostъ kondamnatъ ла moapte prin insomnie; 'л-a пъsъ în inkisoapea de ла орашълъ Amoy пъindъ лîngъ dinsълъ tpeї nasnічї карї skimbîndъ-se aъ ръmasъ лîngъ kondamnatълъ zioa ші noaptea fъръ зnъ minztъ de interвцізне ші aъ fostъ îndatopaцї ка nічїîntp'зnъ kinъ съ nъ lase пе kondamnatълъ съ doapmъ mъkapъ зnъ minztъ, almintpelea l aъ datъ de minkape ші de въztъ kitъ a врztъ. Iînъ ла omtъ zile, зъfepinцеле kondamnatълъї de ші aъ fostъ mapї, totъ ле зъnopta; darъ dзne aчestъ timnъ, nefepiчitълъ a рзratъ ка съ'лъ sninzзpe ші съ зkane de aчeastъ kinзipe infepnalъ. Пъtepea somnълъї aзnpa лъї a debenit atзnчї atit de nepesistiвілъ în kitъ nasnічї aъ fostъ siлiцї съ'лъînцепе къ клештеле de fepъ fъkзte pomii în fokъ ка съ'лъ deштente kindъ a înчeпztъ съ'лъ fзpe somnълъ; neste kite-ва zile a къzztъ întp'o fзpie nebзnъ ші în aчeastъ stape de kinзipe tepiвілъ, neaзzitъ, a трзitъ nefepiчitълъ 19 zile ші 19 nonцї fъръ зnъ minztъ de somnъ, пе зrtъ a esnipatъ. Oameniї aъ fostъ totъ de зna inцeniошї în inвenцізnea mizloaчelorъ de topiзpї ші de kinзipe snъimîntъtoape, зnълъ къtpe алтълъ.

Tinъpitъ în Tinopafiea Колецізлъї Sf. Sава.